

Asia: VN/9952/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle sähköisen tiedoksiannon ensisijaisuutta viranomaistoiminnassa koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

Huomiot muutosehdotuksista

SOSTE pitää lakiesityksiä järkevinä. On tärkeää, että väestön enemmistö, joka pystyy käyttämään viranomaisten sähköisiä tiedoksiantoja ja hyötyy niistä, ottaisi ne käyttöön. Jotta näin tapahtuisi, on uudistuksesta tarpeen viestiä laajasti ja tehokkaasti, koska asiaa ei edelleenkään tunneta riittävästi. Sähköisten tiedoksiantojen käytön lisääntymisellä voidaan saada aikaiseksi julkisen talouden säästöjä.

Kyseessä on uudistus, jossa siirrytään lähes koko väestöä koskevaan digitaaliseen käytäntöön lainsäädännön velvoittamana, viranomaisaloitteisesti. Menettely sisältää riskejä, joita tulee kartoittaa tarkkaan ja välttää.

On muistettava, että digitaaliset julkispalvelut ovat erityisiä. Niiden kautta kansalaiset voivat käyttää oikeuksiaan ja täyttää velvollisuuksiaan. Ne liittyvät usein perusoikeuksiin kuten palveluihin, etuuksiin ja äänioikeuteen sekä kansalaisten arkielämän tarpeisiin. Tämän vuoksi tällaisessa lähes koko väestöä koskevassa uudistuksessa on oltava erityisen huolellinen riskiarviointivaikutuksista yhdenvertaisuuteen ja perusoikeuksiin. SOSTE on huolissaan siitä, saadaanko riskit riittävästi eliminoitua lakiesityksissä kuvatuilla toimilla.

Ylhäältäpäin tuleva velvoittavuus synnyttää pelkoa ja voi herättää voimakastakin vastustusta, mikä saattaa heijastua suhtautumiseen koko digitalisaatioon. Jos viestejä ei lueta eikä sisältö tavoita kansalaisia, seuraukset ovat monissa asioissa vakavia.

SOSTE ehdottaa, että käyttöönotto toteutettaisiin samana ajankohtana, jolloin yksityiset viestinvälityspalvelut saadaan käyttöön. Tehokkaalla viestinnällä voidaan saada jo aikaisemmin ne

ihmiset ottamaan sähköiset tiedoksiannot vapaaehtoisesti käyttöön, joille sähköinen asiointi on helppoa ja järkevää.

Koska neuvontaan ei olla resursoimassa lisää, ja Kansalaisneuvontaa yleisneuvontana ollaan lakkauttamassa, myöhäisempi voimaantulo estäisi myös digineuvontapalveluiden kuormittumista vuoden 2026 alussa.

SOSTE tuo esille huolen siitä, että Suomi.fi-palvelut eivät ole käytössä merkittäväällä osalla viranomaisia. Vain harva kunta on ottanut Suomi.fi-viestit käyttöön kattavasti eri toimintojen ja toimialojen palveluissa, joten useat kunnat lähettävät vielä tiedoksiantoja postin välityksellä. Neljännes hyvinvointialueista ei ole ottanut käyttöön Suomi.fi-viestejä. Nämä tosiasiat puoltavat myöhäisempää voimaantuloa kansalaisilla.

Viranomaisten Suomi.fi-palvelujen käyttöönoton viiveet vaikeuttavat selkeää viestintää muutoksesta, koska kansalaisille ei voida viestiä, että kaikki viranomaisten tiedoksiannot tulevat vastaisuudessa sähköisinä. Joka tapauksessa on käytävä tarkistamassa mahdollisesti tulleet paperikirjeet.

SOSTE ei kannata Suomi.fi-tilin uudelleenaktivointia koskevaa kuuden kuukauden aikamäärettä. Aika tulisi pidentää vuodeksi tai henkilöllä tulisi olisi mahdollisuus valita kirjeposti käyttöönsä pysyvästi. Suljetun Suomi.fi-tilin voi ottaa uudestaan pyynnöstä käyttöön, kun on siihen kykenevä.

SOSTE korostaa puolesta asiointiin käyttöönotossa aktiivista tiedottamista siitä, että Suomi.fi-palvelussa on mahdollista tehdä valtuutus toiselle ihmiselle puolesta asiointiin. Puolesta asiointin terminologia on vaikeaa ja ihmiset tuntevat Suomi.fi-valtuutuksen mahdollisuudet huonosti. Valtuutuksen käyttömahdollisuuksista tarvitaan lisää viestintää. On muistettava, että valtuuttajalla täytyy olla Suomi.fi-tunnistus käytössä, jotta valtuuttaminen onnistuu.

SOSTE pitää tärkeänä sitä, että jokaisella aikuisella, joka asuu tai oleskelee pitkäaikaisesti Suomessa, on oikeus saada vahva sähköinen tunnistusväline. Jos on tiedossa, että Suomessa on ryhmiä, joilla tätä ei ole käytössä, tai ei ole mahdollisuutta saada sellaista käyttöönsä, niin asiaan tulisi aktiivisesti etsiä ratkaisuja.

Huomiot tiedoksiantoa koskevista ehdotuksista (18-19 b §:t)

SOSTE toteaa, että ilmoitus saapuneesta tiedoksi annettavasta asiakirjasta on tarpeellinen. Heräteilmoitukset pitäisi voida tilata myös tekstiviestinä puhelimeensa, koska on mahdollista, että sähköposti, johon henkilö on tilannut heräteilmoitukset, lakkaa olemasta, pääsy siihen estyy muuten

tai kansalainen on ilmoittanut heräteilmoituksen vastaanotto-osoitteeksi esimerkiksi harvemmin käyttämänsä sähköpostiosoitteen.

Tekstiviesti-ilmoituksen mahdollisuus olisi tärkeä erityisesti niille ihmisryhmille, jotka eivät käytä digipalveluja tai sähköpostia säännöllisesti, tai joilla ei ole älypuhelin, jolloin mobiilisovellusta ei voi ladata.

Osa ihmisistä on kaikessa asiointissaan yhteiskäyttökoneiden varassa. Tähän sisältyy paitsi yksityisyydensuojan riskejä, myös se riski, ettei heräteilmoitusten saapumista pysty helposti seuraamaan vaikkapa päivittäin.

Tavalliseen sähköiseen tiedoksiantoon sovelletaan tiedoksisaantiolettamaa eli viranomaisen ei tarvitse erikseen varmistua, että henkilö tosiasiaa saa asiakirjan tiedokseen. Vastaanottajan katsotaan asiointilain 19 §:n mukaan saaneen asiakirjan tiedoksi kolmantena päivänä viestin lähettämisestä, vaikka hän ei olisi viestiä avannutkaan. Tästä määräajasta on tarpeen viestiä kansalaisille laajasti.

Huomiot sähköisen asiakirjan saapumista määräajassa koskevasta ehdotuksesta (11 §)

-

Muut huomiot

Kaikki kansalaiset eivät voi tai osaa käyttää sähköisiä kanavia viranomaisasiointissa. Digitaalisten palvelujen käytön lisäämistä vaikeuttaa sähköisen asiointin ja laitteiden käytön digituen vähäinen ja pirstaleinen tarjonta.

SOSTE korostaa, että viranomaisten on huolehdittava sähköisen asiointin ja digitaalisten palvelujen ja laitteiden käytön riittävästä tuesta sitä tarvitseville. Monikielisen ja matalan kynnyksen digituen tarjoaminen on avainasemassa yhdenvertaisuuden varmistamiseksi.

Järjestöillä ja niiden vapaaehtoisilla on ollut merkittävä rooli digituen antamisessa, mutta järjestörahoituksen leikkaukset vähentävät tuen antamisen resursseja. Myös yleisen Kansalaisneuvonnan lakkauttaminen heikentää tiedon ja tuen saantia.

Viranomaisilla on velvollisuus tarjota tukea oman palvelunsa käytössä, mutta laitteiden käytön yleinen neuvonta ei kuulu heidän tehtäviinsä. Digituen tarjoaminen on saatettava jonkun julkisen tahon vastuulle ja sen tarjoamiseen tarvitaan lisää resursseja. Sen tarjoaminen ei saa olla esimerkiksi hankerahoituksen tai järjestöjen varassa.

Huomiot soveltamisalan muuttamista koskevasta ehdotuksesta esitutinnan ja poliisitutinnan osalta

SOSTEn mielestä oikeusturvaan tulee kiinnittää erityistä huomiota, kun lainsäädäntö ulotetaan koskemaan esitutkintaa ja poliisitutkintaa. Tässä on huomioitava muun muassa riskit, joita syntyy, kun arkaluontoisia asioita joutuu hoitamaan yhteiskäyttökoneilta.

Huomiot oikeudenkäymiskaaren (erit. OK 11:3) ja oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain prosessiosoite- ja tiedoksiantosäätelyä koskevista ehdotuksista

-

Muut huomiot koskien oikeudenkäymiskaarta ja oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettua lakia

-

Huomiot oikeudenkäyntimaksun porrastusta koskevasta ehdotuksesta hallinto- ja erityistuomioistuinten osalta

SOSTE kiinnittää huomiota kansalaisten yhdenvertaisuuteen maksun porrastuksen perusteissa. Oikeudenkäyntimaksun porrastaminen tuo esiin sen, että digitaalisten palvelujen käyttö on usein kansalaisille halvempaa kuin asioiden hoitaminen muutoin. Tähän sisältyy yhdenvertaisuuskysymyksiä: esimerkiksi pienituloiset eläkeläiset, jotka eivät pysty käyttämään digitaalisia palveluita, joutuvat maksamaan palveluistaan enemmän. Asiointimatkoista tulee myös lisäkuluja niin digitukea ja yhteiskäyttökoneita kauempaa hakeville kuin ihmisille, jotka eivät lainkaan käytä digipalveluita.

Esityksessä on arvioitu ehdotettavien muutosten perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia, yritysvaikutuksia ja viranomaisvaikutuksia. Onko esityksessä otettu huomioon tältä osin keskeisimmät vaikutukset? Arvioitanko muutoksilla olevan sellaisia vaikutuksia, joita esitysluonnoksessa ei ole tunnistettu?

SOSTE toteaa, että lakiesitys jakaa kansalaiset kahteen ryhmään: heihin, jotka eivät käytä digipalveluja ollenkaan ja heihin, jotka ovat osaavia digipalvelujen käyttäjiä ja pystyvät huomioimaan muun muassa turvallisuus- ja tietosuojanäkökohdat.

Näiden kahden ryhmän väliin jää heikon digiosaamisen ryhmä, johon kuuluvat ihmiset joutuvat ehkä ymmärtämättään sähköisten tiedoksiantojen käyttäjiksi kaikissa viranomaispalveluissa. Heiltä voi jäädä tärkeitä päätöksiä huomaamatta. Kaikki eivät välttämättä tiedä, miten voivat siirtyä paperipostiin tai eivät tiedä, että kuuden kuukauden jälkeinen käyttö aktivoi tilin uudelleen.

Luonnoksen yhdenvertaisuus- ja oikeusturvaosioissa on tuotu esiin runsaasti sääntelyyn liittyviä riskejä, joista suuri osa kohdistuu yhteiskunnassa kaikkein heikoimmassa asemassa oleviin ihmisiin. SOSTE on huolissaan siitä, saadaanko esitetyillä toimilla riskit riittävästi eliminoidua. Ihmisten elämässä "panokset" ovat suuria esimerkiksi oikeudenkäytössä, ulosotossa ja poliisiasioissa, jolloin mahdollisiin riskeihin tulisi kiinnittää erityistä huomiota.

Muut huomiot

SOSTE korostaa, että on panostettava palveluiden saavutettavuuteen ja viranomaisten asialliseen, selkeään ja ymmärrettävään kielenkäyttöön molemmilla kotimaisilla kielillä ja myös viestintään muilla kielillä. Muutoksessa muutetaan monia lakeja ja siinä käytetään kansalaisille vaikeasti ymmärrettävää säädöskieltä. Sen ”kääntämiseen” selkeälle yleiskielelle ja myös selkokielelle on tärkeää.

Yhteiskunnan digitalisoituminen vaikuttaa monin tavoin ihmisten hyvinvointiin ja osallisuuteen. Se voi helpottaa ja sujuvoittaa elämää ja lisätä osallisuutta, mutta myös jättää ihmisiä monesta asiasta ulkopuolelle, osattomaksi. Ihmisen tulee voida kokea osallisuutta ja määritellä itse, missä asemassa digitalisaatio on osallisuudessa. Kaikille ihmisille tulee olla helposti saavutettavia mahdollisuuksia vahvistaa digitaitojaan ja osaamistaan hyödyntää digitalisaatiota.

Digitaalisten teknologioiden käyttö on jakautunutta. Käyttö ja käyttötavat ovat yhteydessä esimerkiksi koulutustasoon, taloudelliseen ja sosiaaliseen tilanteeseen, verkostoihin, fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen, ikään, kielitaitoon, luku- ja kirjoitustaitoon, kehitysvammaisuuteen, muistisairauksiin. Käyttömahdollisuuksissa ja -taidoissa on huomattavia eroja saman ikäistenkin ihmisten välillä.

Hahl-Weckström Anita
SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry